

GYÖNGYÖSSY MÁRTON
„Egy vér folyik ereinkben”
Ki volt II. Mehmed szultán édesanyja?

1489-ben Magyarország királya, Hunyadi Mátyás (1458-1490) személyesen erősítette meg a pápa követének, hogy nagyanyjának nővérét a törökök II. Murád szultán (1421-1444, 1446-1451) uralma idején elrabolták, a szultán háremébe hurcolták, ahol az uralkodónak fiút szült: a későbbi II. Mehmed szultánt (1444-1446, 1451-1481).¹ Hogy nem pusztán a török trónkövetelő, Dzsem szultán megszerzése érdekében folytatott diplomáciai manőverről van szó, mutatja, hogy Mátyás több – a szultánoknak írt – levelében is előkerül a rokonság kérdése. Így 1480-ban a magyar király II. Mehmed szultánnak címzett levelében azt írta, hogy „egy vér folyik ereinkben”, 1483. áprilisában pedig Dzsem herceget levelében „testvérünk és rokonunk”-ként szólította meg. Ezt az állítást, a rokonság tényét, a törökök is visszaigazolták: II. Mehmed szultán végrendeletében egy szablyát hagyott „kedves öccsére”: Mátyás királyra. A szablyát később Mátyás személyesen mutatta meg a ferrarai herceg követének. Az 1488-ban kötött békeszerződésben II. Bajazid (1481-1512) Mátyást „testvérenek és rokonának” nevezte.²

¹ *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király. 1440-1490. Bp., 1890. 298. Mátyás Dzsem hercegről Pecchinoli Angelo pápai legátusnak: „Ő emellett vérokonom is, mert nagyanyám nővérétől származik, ki török fogságba jutván a török császár felesége lett”, „vérokonosság kötelékei csatolják hozzám”: (*Uo.*; *Fraknói Vilmos*: Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál. [1488-1490]. Különlenyomat a Katholikus Szemle XII-ik kötetéből. Bp., 1898. 25. 43.; Mátyás a kortársak között. Írások, levelek. [Vál. H. Balázs Éva.] Bp., 1957. [Aurora 5.] 120.)

² „fratri suo seniori”, „nos sanguine non alio simus” (Ad Mehemetem Turcarum imperatorem, 1480 táján: *Fraknói Vilmos*: Mátyás király levelei. Külügyi osztály. 1480-1490. Bp., 1895. [reprint: 2008.] 388-390. Nr. 247.); „fratri et consanguineo nostro” (Ad Zyzym sultanum, 1483. április elején: *Uo.* 244-246. Nr. 140.). II. Mehmed által Mátyásra hagyott szablya: *Balogh Jolán*: A művészet Mátyás király udvarában. I-II. k. Bp., 1966. I. k. 454. (különösen is 3. jegyzet); *Balogh Jolán*: Mátyás király és a művészet. Bp., 1985. 424-425.; Cesare Valentini követ jelentése a ferrarai hercegnek (1486. augusztus 17.): „...uno giono Sua Maestra me maestro una turchescha, quale per testamto gli lasso el gran Turcho passato, patria esser migliore, ma non gia piú ad un gran perro de quelle de Maestro Lucha.” A szablya valószínűleg azonos a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött „gótikus szablyával”: *Kovács S. Tibor*: Huszárfejeverek a 15-17. században. Bp., 2010. 77-85. Az 1488-as békeszerződésben II. Bajazid Mátyást „testvérem és rokonom”-ként említi. A békeszerződés magyar fordítása: *Hazai György*: A Topkapu Szeráj Múzeum Levéltárának magyar vonatkozású iratai. I. *Levéltári Közlemények*, 26 (1955) 294-295.

A régóta ismert tény érdekes módon különösebben nem keltette fel a magyar történetírás érdeklődését. Sokkal izgalmasabbnak tűnt annak vizsgálata, hogy ki volt Hunyadi János édesanyja. Elképzelhető, hogy a két kérdés együttes vizsgálata elvezetne a helyes megoldáshoz. Mehmed szultán édesanyja Mátyás nagyanyjának nővére volt, ezért a címben feltett kérdés megválaszolása érdekében a nagy király nagyanyjainak családjait kell közelebbről szemügyre vennünk, valamint összegeznünk kell ismereteinket a nagymamák feltételezhető szülőföldjére történt török betörésekről. Ezt megelőzőleg azonban Mehmed édesanyjának kilétéről kell minél többet megtudnunk.³

II. Mehmed szultán édesanyja

A boldogtalan gyermekkorú II. Mehmed 1432. március 30-án született Drinápolyban. Édesanyja – Huma Khatún – török rableány volt, a későbbi legendák szerint előkelő „frank” hölgy. Olyan hagyomány is ismeretes, hogy az édesanya egy Stella (Estella) nevű olasz rableány lett volna, bár ez a név inkább az itáliai zsidó családoknál terjedt el (jelentése – csillag – megegyezik az Eszterével). A korabeli források azonban csak annyiról tudnak, hogy rableány volt. Gyermekével apja nem törődött, inkább az előkelőbb feleségeitől született fiaival foglalkozott.⁴ Mehmed édesanyja 1449. szeptemberének közepén Brusszában hunyt el, és származásának titkát magával vitte

³ A rokonságot Kubinyi András az alábbiak szerint rekonstruálta: „Amenyiben Mátyás jól tudta, a szóban forgó szultán – akinek Hunyadi János nagynénje a háremhölgye lett – csak I. Mehmed lehetett (1413-1421). Ezek szerint az 1403-1404 táján született II. Murád (1421-1444, 1446-1451) Hunyadi kormányzó első fokú, II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) pedig Mátyás király másodfokú unokatestvére volt. A történet kissé hihetetlen, Mátyás viszont minden jel szerint meg volt győződve róla, így ezt a lehetőséget sem lehet kizárni.” (*Kubinyi András*: Mátyás király. Bp., 2001. 9.) Ezzel szemben Fraknói szerint a pápai követ 1489. január 30-án kelt jelentése szerint Mátyás határozottan állította azt is, hogy az eset II. Murád szultán idején történt, illetve nem azt mondta, hogy *apai* nagyanyjának nővéréről van szó (*Fraknói V.*: Hunyadi i. m. 298.).

⁴ *Franz Babinger*: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltenstürmer einer Zeitenwende. München, 1953. 8-9.; *Steven Runciman*: Konstantinápoly eleste 1453. Bp., 2000. 65.; *Abdurrahman Kurt*: Tarihi Süreçte Türk

a sírjába (legalábbis sírfelirata nem tesz említést sem eredetéről, sem eredeti nevééről).⁵ Gyermekeinek születési évéből, valamint halálózása idejéből arra kell következtetnünk, hogy Mehmed szultán édesanyja 1415 előtt születhetett.

Konstantinápoly elfoglalása előtt a szultánok rendszerint politikai célból balkáni vagy anatóliai uralkodók lányait vették feleségül. Így I. Mehmed is Brankovics György szerb fejedelem lányát vette el: Carica Marának fontos szerep jutott egyébként a drinápolyi-váradi (régábbi nevén: szegedi) béke előkészítésében.⁶

A 15. századi szultánok édesanyjai⁷

szultán	édesanyja	élt	származása
I. Bajazid (1389–1403) szül.: 1360	Gülçiçek khatún	14. század	görög
I. Mehmed (1413–1421) szül.: 1382	Devlet khatún	?–1411	Jakab sah, Germiyanid uralkodójának lánya
II. Murád (1421–1444, 1446–1451) szül.: 1402	Emine khatún	?–1449	Naszreddin bég, Dulkadir uralkodójának lánya
II. Mehmed (1444–1446, 1451–1481) szül.: 1432	Huma khatún	?–1449	keresztény rableány
II. Bajazid (1481–1512) szül.: 1447	Mükrimé khatún	1435–1467	Szulejmán bég, Dulkadir uralkodójának lánya

Igen korán ábrázolták a törökök által elhurcolt magyar lányok sorsát a korabeli magyar irodalomban. Így a Budán született Giovanni da Ravenna (1343–1408) is elbeszéli egy magyar lány mártírságát, akit elraboltak, megbecstelenítettek és megölték a törökök. A szászsebesi Georgius de Hungaria, aki húsz esztendőt töltött török fogságban, arról számol be, hogy a kereskedők a harctérre is elkísérik a katonákat, hogy rögtön megvásárolhassák a foglyokat. Az egyes városok rabszolgapiacain „rákényszerítik őket arra is, hogy mindenki szeme láttára meztelenül járkáljanak, fussanak, sétáljanak, táncoljanak, s mindezt azért, hogy világosan kitűnjön: beteg-e

a rab vagy egészséges, férfi-e vagy nő, öreg-e vagy fiatal, szűz-e vagy megrontott.”⁸

Ha II. Mehmed édesanyja valóban Hunyadi János édesanyjának lánytestvére volt, kilétének felfedése révén tisztázható lenne az évszázados rejtély: ki volt, melyik családból származott a kormányzó édesanyja. Oszmán-török forrásaink azonban nem segítenek ennek eldöntésében.

Hunyadi Mátyás apai nagyanyja

Morzsina Erzsébet.

A jelenleg legendaként elkönyvelt történet első változata Antonio Bonfini művében olvasható. Bonfini azonban az állítólag Cillei Ulrik által terjesztett történet hitelességét határozottan cáfolta, helyette az általa kitalált Corvinus-eredetmondát helyezte előtérbe. Heltai Gáspár továbbfejlesztette a Zsigmond-legendát, meg is nevezi – igaz, csak családnevén a leányt: „Morzsina nemzetestől való”. A történetben felbukkan a leány bátyja, Morzsina Gáspár is. Hogy a nép ajkán élő mondáról van szó, Heltai megjegyzésén túl – „melyet hallotunk azzoktól, kiknek atyok szolgálta régen az Hunyadi Jánost” – a két változat közti különbség, a folyamatos alakulás bizonyítja. Az, hogy Heltainál Hunyadi János „Jankula” néven szerepel, arra utal, hogy a monda a román ajkú népesség köréből származik.⁹

A vajdahunyadi vár belső loggiájának festményein Möller István megtalálta vélte a Morzsina-lány és a király szerelmének történetét. A három képcsoportot az ismert történettel magyarázta: megismerkedés – a hívó helyzetben lévő, felemelt jobb karú férfi és az országalmát tartó lány (1), hűségkü – a vágyó tekintetű férfi jobb kezében gyűrűt mutat, bal kezét szívére teszi, a hölgy felemeli bal kezét és elfordítja tekintetét (2), jegyűrűk – az áldott állapotú, főkötős hölgy szomorú tekintete egy két gyűrűt tartalmazó karikára irányul, amelyet balkezeiben tart, a fedetlen fejű férfi tekintetét a hölgytől elfordítja, mindkét kezét fölemelve elutasító (3). Balogh Jolán Möller feltevését azzal cáfolta, hogy a képsorozat jobbról bal felé igyekezett megfejteni, ám a középkori falfestményeket – hasonlóan az íráshoz – balról jobbra kell értelmezni. Arra ő is fölhívta a figyelmet, hogy feltétlenül volt valami

Kadınları. In: Celâl Güzel–Kemal Çiçek–Salim Koca: Türkler. 5. Ankara, 2002. 403–404.

⁵ F. Babinger: i. m. 62.

⁶ Lásd erről, valamint a háremletről: Ágoston Gábor: Rabnők, ágyasok, szultánok. *Rubicon*, 3 (1992) 4. sz. 19–21. Mara hercegnőhöz: Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. (Brankovics).

⁷ Az összeállítás készült: Ágoston G.: i. m.; F. Babinger: i. m.; Caroline Finkel: Osman's dream: The History of the Ottoman Empire. 1300–1923. New York, 2006.; Salim Koca: Anadolu Türk Beylikleri. In: Celâl Güzel–Kemal Çiçek–Salim Koca: Türkler. 6. Ankara, 2002. 703–720.; Abdurrahman Kurt: Tarihi Süreçte Türk Kadınları. In: Celâl Güzel–Kemal Çiçek–Salim Koca: Türkler. 5. Ankara, 2002. 399–404., valamint http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_mothers_of_the_Ottoman_Sultans – letöltés ideje: 2013. december 25. – alapján.

⁸ E. Kovács Péter: Egy magyar rabszolganő Krétán a 15. században. In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. (Szerk. Neumann Tibor–Rác György.) Bp.–Piliscsaba, 2009. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. *Analecta mediaevalia* III.) 120.; Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomról. (Vál. és bev. Tardy Lajos.) Bp., 1977. (Nemzeti könyvtár. Művelődéstörténet) 67–69. Az idézet Kenéz Győző fordítása.

⁹ Elekes Lajos: A Hunyadi-kérdés. In: Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. I. (Szerk. Lukinich Imre.) Bp., 1940. 33–36.; *Elekes Lajos*: Hunyadi. Bp., 1952. 83. E. Kovács P.: Egy magyar i. m. 29–33.; *Radu Lupescu*: Hunyadi Mátyás: az ösöktől a hatalom küszöbéig. In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. (Szerk. Farbak Péter–Spekner Enikő–Szende Katalin–Végh András.) Budapesti Történeti Múzeum, 2008. március 19–június 30. Bp., 2008. 35–36. A leány keresztneve – Erzsébet – Cortesiusnál olvasható, ezért hitelessége kétséges (*Elekes L.*: A Hunyadi-kérdés i. m. 34). Pór Antal még egyértelműnek vette, hogy az anya neve Morzsina Erzsébet volt (*Pór Antal*: Hunyadi János. Élet- és korrajz. Bp., 1873. 27.)

értelmük, és az alakok nem csupán valami általános lovag-történet megszemélyesítői.¹⁰

Morzsinai-család a Hunyadiak korában nem ismeretes. A családnév alapján két lehetőségre gondolhatunk: a későbbi Krassó-Szörény vármegyében található Marzsina faluból származó, vagy a hátszegi Muzsina-családra. Az előbbi – a Marzsina-család – a 15. században még nem, az utóbbi pedig egyáltalán nem létezett. Keresztnévként viszont Hátszegen felbukkan a név: 1429-ben Demsusi Muzsina (*Musna de Damsus*) ellentmond egy beiktatásnak, majd 1438-ban felbukkan egy másik Demsusi Murzsina vagy István (*Stephanus alias Mursina de Domsas*).¹¹

A szépséges Morzsina-lányokat az előbbieket alapján ki kell zárunk további vizsgáldásaink köréből.

Barancskai (Barincskai, Branyicskai) Ankó.

Engel Pál egy 1429-es oklevelet úgy értelmezett, hogy Vajk később a László nevet vette föl, és özvegye lenne Barancskai Ankó (*relicte condam Ladislai dicti Vayk de Hwnyad*). A Barancskaiak Hunyad vármegye, hátszegi eredetű, tehető román nemesi családjai közé tartoztak. Ha az azonosítás

¹⁰ Mőller István: A vajda-hunyadi vár építési korai. Bp., 1913. 18–23.; Balogh J.: A művészet i. m. 201–202. A vajdahunyadi vár Mátyás-szárnyának építkezéseit az 1460-as években kezdték meg, és 1480 tájáig folytatták. Fontos megjegyezni, hogy a loggia festett címersorozata éppúgy Mátyás származására utal, mint a homlokzati ablakok timpanonjainak címerai. Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. (Szerk. Marosi Ernő.) Bp., 1987. I. 110., 685.

¹¹ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III. k., V. k. Bp., 1890–1913. V. k. 207–211. Elekes L.: A Hunyadi-kérdés i. m. 34., Engel P.: i. m. (Musina); R. Lupescu: Hunyadi i. m. 40–41. E. Kovács Péter szerint viszont korábban létezett Morzsina-család, amely már a 14. század második felében felbukkant Hunyad vármegyében, de a Hunyadiakkal való kapcsolat nem bizonyítható: E. Kovács P.: A Hunyadi i. m. 32. Az akkor Temes megyei (később krassó-szörényi) Morzsina magánbirtokot 1439-ben zálogosította el Albert király Hunyadi Jánosnak, ettől kezdve a Hunyadiak birtokában maradt: Csánki D.: i. m. II. k. 19. Ugyanakkor 1429-ben Demsusi Musináné és mások ellentmondanak annak, hogy a Hunyad vármegyei Váralja és két más megyebeli helység birtokába Barancskai Ankót, Hunyadi (Vajk) László özvegyét, Halmágyi Móga feleségével, Ilonával, továbbá Barancskai György és András gyermekeivel együtt őket illető részekbe beiktassák (Elekes L.: Hunyadi i. m. 82.). Az oklevél kétes hitelű, csak 17. századi átiratból ismeretes: Uo. (27. jegyzet) Bár a szépséges Morzsina lány történetét történetírásunk a legendák körébe utalja, azért azt mindenki elismeri, hogy a Hunyadi-családdal, a későbbi kormányzó testvéreivel még sincs minden rendben. Fiútestvérei kapcsán az írott forrásokban *frater carnalis* kifejezés, nővére kapcsán pedig a *soror uterinus* olvasható. Ez szigorúan értelmezve azt jelentené, hogy valamennyi testvére féltestvére volt, a fiúk az édesapán (*carnalis*), a lány édesanyján (*uterinus*) keresztül. Ezt sokféleképpen magyarázzák: többszöri házasságkötésekkel, a latin kifejezések másfajta értelmezésével. Mindenesetre több mint különös, hogy az édesanya személyét körülölelő homályt az okleveles említések nem segítenek eloszlatni, sőt bonyolítják a családi viszonyok tisztázását. Elképzelhető, hogy Hunyadi János édesapja halála (1419-ben már nem élt) után édesanyja másodszor is férjhez ment, és ebből a házasságból született vagy születtek nővére, illetve nővérei. Klára nővére Dengelegi Pongráchoz, másik – név szerint nem ismert, állítólagos – nővére a Rigómezőnél elesett Székely János horvát bánhoz ment feleségül. Két további állítólagos nővérről is van még adat, egyikük II. Péter moldvai fejedelem (1447–1449), másikuk a havasalföldi fejedelmi család egyik tagjának felesége lett (Pór A.: i. m. 27., Fraknoi V.: Hunyadi i. m. 8., Elekes L.: Hunyadi i. m. 79–82.)

megfelel a valóságnak, Ankó talán Hunyadi János édesanyja volt.¹²

Az 1429-es adat értékelése bármennyire is spekulatív, bizonytalannak tűnik, egy Hunyadi-Barancskai házasságról mindenképpen tudomásunk van. Ha pedig Engel Pál értelmezését mégis elfogadjuk, akkor Hunyadi Mátyás és Mehmed szultán nagymamáit a Barancskai-lányok között kell keresnünk. Ankónak tudomásunk szerint legalább két nővére is volt: 1429-ben vele együtt említik Ilonát, aki Halmágyi Móga felesége volt, és férj nélkül, Mártát. Utóbbi esetében férjzetlen volta miatt felmerülhet, hogy még fiatal lány lehetett, tehát nem kizárt, hogy Györgynek lehettek 1415 körül született, további, fiatalabb lányai is.¹³

Ismeretlen Szapolyai-lány.

Varjú Elemérnek sikerült bebizonyítania, hogy a gyulafehérvári székesegyházban látható, korábban Hunyadi Lászlónak tulajdonított sírkő valójában Hunyadi Jánosé. A sírkőn található Hunyadi- és Szapolyai-címer pedig a két szülő kilétére utal.¹⁴ A két családi címer együttes megjelenése nem egyedüli jelenség: Mátyás korában együtt szerepelnek a budai domonkos kolostor kútján, valamint a viseigrádi palota oroszlános falikútján.¹⁵ A viseigrádi kút belsejében látható négy címert Mátyás származásával hozzák összefüggésbe, azaz a négy nagyszülő címereként azonosítják: a Hunyadi-, a Szilágyi- és a Szapolyai-címer egyértelműen azonosítható,

¹² Engel P.: i. m. (Barancskai és Hunyadi). Elekes Lajos korábban azonban úgy vélte, hogy valószínűleg kimaradt két szó, és a teljes szöveg helyesen: „Anko relictae Ladislai dicti Radul germani Vayk de Hunyad”: Elekes L.: A Hunyadi i. m. 82. (26. jegyzet). A Barancskaiakhoz: Csánki D.: i. m. V. k. 153–155., Kubinyi A.: Mátyás i. m. 9.; R. Lupescu: i. m. 41. A korábban már Váralja és egyéb birtokok kapcsán idézett, kétes hitelű oklevél (Elekes L.: Hunyadi i. m. 82.) pedig arra utal, hogy a Barancskaiak és demsusi Musinák között valamilyen kapcsolat mégiscsak fennállhatott: lehetséges, hogy a szépséges, „Morzsina nemzetségből való” leány valójában Barancskai Ankó volt?

¹³ Engel P.: i. m. (Barancskai és Hunyadi).

¹⁴ Elekes L.: A Hunyadi-kérdés i. m. 34.; R. Lupescu: i. m. 41.; Entz Géza válasza az opponensi véleményekre. (Vita Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház c. monográfiájáról) *Művészettörténeti Értesítő*, 6 (1957) 229–228. A Hunyadi-szarkofágok leírása: Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház. Bp., 1958. 64–65., 138–140. 1442-ben Hunyadi János Bolgárcserged, Diómál és Tinód birtokokat misealapítványként a gyulafehérvári székesegyháznak adományozza azzal, hogy mint öccsét, Jánost, őt magát is a székesegyházban temessék el: Entz G.: A gyulafehérvári i. m. 212. (Kolozsmonostor, 1442. január 10.: TF 203.) Ifjabb Hunyadi Jánoshoz (akit bátyja *miles militum*-nak nevezett) még: Elekes L.: Hunyadi i. m. 79. Fontos megjegyezni, hogy az ősi Szapolyai címer: kivont karddal jobbra vágó, könyökben behajlított kar, az alsóban ötküllös fél kocsikerék (Neumann Tibor: A Szapolyai család legrégebbi címere. *Turul*, 84 [2011] 123–128.). Mivel a farkasos címer használata csak az 1460-as évek elejétől mutatható ki, ez meghatározza a sírkő keltezését is, valamint inkább Szapolyai Imre Hunyadi Jánostól való származását erősíti (lásd erről részletesen: Kubinyi András: Törvénytelen gyermekek a magyar középkorban. *História*, 21 [1999] 7. sz. 20–22.), mivel egy Szapolyai-nagyszülő esetében inkább az ősi címet jelentették volna meg.

¹⁵ R. Lupescu: i. m. 41. A budai domonkos kolostor kútja: H. Gyürky Katalin: *Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda*. Bp., 1981. (Fontes Archaeologicae Hungariae) 35–38. A viseigrádi oroszlános falikút: Entz G. válasza i. m. 229–230.

a negyedik azonban nem (Bellyéni-címer?). Ha mégsem Szapolyai-nagyszülőről van szó, a címer gyakori feltűnése a korszak köemlékein a Szapolyaiak gyors felemelkedésével együtt mindenképpen arra utal, hogy a két család között közeli rokonság állt fenn.¹⁶

A Szapolyaiak egyébként a 14. században jelennek meg az írott forrásokban: János, Demeter fia, birtokokat zálogosít el Pozsega megyei nemeseknek. A családtagok az 1410-es években rendszeresen feltűnnek birtokosként Pozsega megyében. A 15. század első felében rokonságba kerültek a velük szomszédos birtokos Szvinnai családdal.¹⁷ A családi karrier kezdetét viszont azzal szokás összefüggésbe hozni, hogy Hunyadi János titkára, Szapolyai – Vajdafi – László egyik fia, Imre lett, aki később is a Hunyadiak szolgálatában tevékenykedett.¹⁸

Ha Hunyadi János édesanyja a Szapolyai családból származott, akkor vélhetőleg Szapolyai Vajdafi László (és Szapolyai Vajda Mihály?) édesapjának nővére lehetett, ahogy ebben az esetben II. Mehmed szultán édesanyja is. Semmilyen adat nem utal azonban erre, a családi címerhasználat pedig éppen-séggel csökkenti ennek valószínűségét (a farkasos ugyanis

nem tekinthető ősi címernek), és inkább a közeli rokoni kapcsolat vonatkozásában azt a hipotézist látszik erősíteni, hogy Szapolyai Imre Hunyadi János törvénytelen fia lehetett.¹⁹

Előkelő görög vagy havaseltvi román lány.

Bonfini szerint Hunyadi János édesanyja görög származású volt, és a császári családból származott: „Görög származású anyjáról pedig azt tartották, hogy ősi és császári vérből ered. Egyesek azt merészelik állítani, hogy Theodosius nemzetségére üt vissza.” Kubinyi András szerint a „görög” származás az ortodox egyházhoz való tartozást is kifejezhetette. Mindez azonban az alább ismertetendő érv alapján gyakorlatilag kizárható.²⁰ Az is felmerülhet, hogy valójában nem másról van szó, mint a szultáni – a török császári – családdal való rokonságról, amiből Bonfini kreálta a – számára nyilván sokkal szalonképebb – görög rokonságot.

Ismeretlen magyar nemeskisasszony.

Hunyadi János (egyik) nővérét Klárának keresztelték, ez pedig Elekes Lajos szerint arra utal, hogy az édesanyja a katolikus kultúrában nevelkedett, magyar asszony volt. Éppen ez a Klára nővér volt állítólag Hunyadi János féltestvére, pontosabban egy forrás szerint anyai testvére (*soror uterinus*). Eből többen arra következtetnek, hogy az édesanyjának Hunyadi Vajk előtt vagy után másik férje is lehetett.²¹

Továbbra is fennáll a lehetősége annak, hogy – hiteles források hiányában – valójában nem tudjuk név szerint azonosítani Hunyadi János édesanyját, azonban a fentiek alapján bizonyosan katolikus volt, és magyar (vagy elmagyarosodó román) nemesi családból származott.

Az „anyajelöltek” sorából a legnagyobb valószínűséggel Barancskai Ankót kell választanunk, mégha az alapul szolgáló oklevél olvasata vitatható is. A Barancskaiak közül – társadalmi helyzetük és birtokaik földrajzi elhelyezkedése alapján – megfelelő feleséget választhatott magának Hunyadi Vajk,²² és az kétségtelen, hogy egy Hunyadi-Barancskai házasság bizonyíthatóan fennállt. A később ismertetendő 1420-as dél-erdélyi török betörést minden bizonnyal a Barancskai-család is megszenvedhette; talán nem túlzás feltételezni, hogy egyes családtagokat a törökök el is hurcolhattak közülük.

¹⁶ E. Kovács P.: A Hunyadi i. m. 46–47. Entz Géza is Szapolyai-nagyszülőt keresett a Szapolyai-címer felbukkanása okaként, a negyedik címert (valószínűleg ökörféj) pedig a Bellyéni-családdal hozta összefüggésbe: Entz G. válasza i. m. 229–230., Entz G.: A gyulafehérvári i. m. 139–140. Kubinyi András szerint valószínűbb az a magyarázat, hogy Szapolyai Imre Mátyás féltestvére volt, és ennek köszönhető a három (fél)testvér – Szapolyai Imre, Miklós és István – a bámulatos karriert: Imre főkincstartó (1459), örökös szepesi gróf (1462), horvát-szlávon bán, boszniai kormányzó (1464–1465), nádor (1486); Miklós erdélyi püspök (1461–1468); István Szilézia helytartója (1474–1479), Alsó-Ausztria helytartója (1485–1490), nádor (1492–1500) lett: *Kubinyi András: Mátyás király*. Bp., 2001. 17–18.; *Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik)*. In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkor Erdélyéről*. A Szapolyaiak a magyar történelemben című, 2002. november 22-i és az Erdély története a 15–17. században című, 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadásai. Miskolc, 2004. (StudiaMiskolcinsensia 5.) 171.

¹⁷ Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. X. k. Pest, 1863. 486–491.; Csánki D.: i. m. II. k. 394., 449.; *Wertner Mór: Családtörténeti adalékok. Erdélyi Múzeum*, 21 (1904) 24–29.; *Kubinyi A.: A Szapolyaiak* i. m. 171., *Neumann Tibor: Péter püspök és rokonsága*. (Az első Szapolyaiak). *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 117 (2007) 59–70. A Szapolyaiak genealógiáját a 15. század közepétől legutóbb Stanisław Sroka foglalta össze: *Stanisław A. Sroka: A Szapolyai család genealógiája*. *Turul*, 79 (2005) 96–103. A családtörténet legutolsó összefoglalása: *Neumann Tibor: Út a trónig*. A Szapolyaiak: Imre, István és János király. *História*, 34 (2012) 2. sz. 8–10., kiegészítések: *Neumann Tibor: A Szapolyaiak címerhasználatáról*. Válasz Gyöngyössi Márton írására. *Turul*, 86 (2013) 71–73.

¹⁸ *Horváth Richárd: Szapolyai Imre*. (1435 k. – 1487. szeptember 12.) In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. i. m. 269.; *Horváth Richárd: Szatmár és a Szapolyaiak*. In: Erősségénél fogva várépítésre való. *Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. (Szerk. Juan Cabello–C. Tóth Norbert.) Nyíregyháza, 2011. 345–346.; *Neumann T.: A Szapolyai* i. m. 124., *Neumann T.: Út a trónig* i. m. 8–9. A Szapolyai-fiúk nagyapja Szapolyai János lehetett (ezt vitatja: *Neumann T.: A Szapolyaiak* i. m. 73.). Az ő fia volt Szapolyai Mihály vajda, akinek veje, Szvinnai Albert 1455-ben panaszt emelt, hogy Szapolyai László (Szapolyai János másik fia) és fiai, Imre, Miklós és István, Szvinnai felesége, Katalin – Szapolyai Mihály vajda és Keresztúri Vilia leánya – birtokán, Tiszovcon, kastélyt emeltek: *Csánki D.: i. m. II. k. 394., Werter M.: i. m. 25–29., Kubinyi A.: A Szapolyaiak* i. m. 171. Ha Neumann Tibor érvelését elfogadjuk, akkor Mihály vajda nem testvére, hanem apja volt Vajdafi Lászlónak, de a közeli rokonság akkor is fennállt: *Neumann T.: A Szapolyaiak* i. m. 73.

¹⁹ *Kubinyi A.: Törvénytelen* i. m. 21–22.

²⁰ *Fraknói V.: Hunyadi* i. m. 8. (1. jegyzet), *Elekes L.: A Hunyadi-kérdés* i. m. 34.; *Elekes L.: Hunyadi* i. m. 78. (15. jegyzet); *Kubinyi A.: Mátyás* i. m. 8–9.; *R. Lupescu: i. m. 40; Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei*. (Ford. Kulcsár Péter). Bp., 1995. 584.

²¹ *Elekes L.: A Hunyadi-kérdés* i. m. 34–35.; *Elekes L.: Hunyadi* i. m. 78.; *R. Lupescu: i. m. 41.*

²² *Csánki D.: i. m. V. k. 12.*

Hunyadi Mátyás anyai nagynya

Annak érdekében, hogy kizárhassuk Mátyás anyai felmenőit a török rokonságból, célszerű közelebről szemügyre venni a Bellyéni család történetét is, akik szintén elszenvedői lehettek a délvidéki török betöréseknek.

Bellyéni Katalin.

Szilágyi László 1409/1410 telén vette feleségül Bellyéni Katalint, egy férfiágon kihalt Bács megyei család sarját. Belle(falva) mellett további nyolc falura tartott igényt, ám az oldalági rokonokkal folytatott pereskedés után született egyezség következtében csak a birtokok felét tarthatta meg.²³ Szilágyi Erzsébet édesanyja tehát tekintélyes családból származott. A Bács és Bodrog megyében birtokszerző és felemelkedő Szilágyiak számára fontos lehetett a helyi vezetőrétegbe beházasodni (a Bellyéniék révén az itt birtokos Keresztúriakkal is rokonságba és perbe kerültek), Szilágyi László választását elsősorban ezzel magyarázhatjuk.²⁴

A forrásokból úgy tűnik, hogy 1410-ben Bellyéni Katalinnak már nem volt olyan rokona Keresztúri Lászlón és annak édesanyján kívül, aki az ősi birtokokért perbe szállt volna vele. Ennek alapján kizárhatjuk, hogy a törökök által elrabolt lány a férfiágon ekkor már kihalt Bellyéni családból származott volna.

A Szilágyi-család viszont bizonyíthatóan „kapcsolatba” került a szultáni családdal. A magyar történetírásban régóta közhely, hogy I. Murád szultán megvakított fia, Szaudsi (Savcı bey) fiai – Daud Cselebi és Orkhán – szépséges leányával együtt, aki a keresztségben a Katalin nevet kapta, Magyarországra menekültek. Katalin iránt érzett szerelme miatt állítólag Szilágyi Mihály Hagymási Lászlóval párba jözni kényszerült.²⁵ Az Oszmán-ház ezen Magyarországra szakadt ága vonatkozásában azonban számos pont homályos. A család története csak egy 1499-es tárnokmesteri ítéletből rekonstruálható.²⁶ A családtagok magyarországi megjelenése

²³ *Fraknoi V.*: Szilágyi i. m. 11–13.; *Elekes L.*: Hunyadi i. m. 92. Rozgonyi Simon országbíró ítéletve a birtokok megosztása ügyében (Buda, 1410. szeptember 7.): Zsigmondkori Oklevéltár II. k. (1400–1410) Második rész. (1407–1410) Összeállította Mályusz Elemér. Bp., 1958. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 4.) 7907. sz. A Bellyéniék címere (valószínűleg ökörfej) látható a visegrádi orozslános falikúton: Entz Géza válasza i. m. 229.

²⁴ *Fraknoi V.*: Szilágyi i. m. 6–12.; *Kubinyi A.*: Mátyás i. m. 14. Bell(y)e(falva): a Kula melletti Keresztúrral volt szomszédos. *Csánki D.*: i. m. II. k. 144. A Keresztúriak: *Csánki D.*: i. m. II. k. 133. Keresztúri László nővére, Vilia egyébként Szapolyai Vajda Mihályhoz ment feleségül: *Werter M.*: i. m. 26.

²⁵ *Borovszky Samu*: Csanád vármegye története 1715-ig. I. k. A vármegye általános története. Bp., 1896. 125.; *Fraknoi V.*: Szilágyi i. m. 20.; *Milleker Bódog*: A törököknek első betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében és Keve és Krassó vármegyék megszűnése, 1393–1439. Temesvár, 1914. 31.

²⁶ Ráskai Balázs tárnokmester, a Pesti Imre deák utódai és Nagy János közötti perben, egy pesti ház ügyében végítéletet hoz, Buda, 1499: Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. (Kiadják Ipolyi Arnold–Nagy Imre–Páur Iván–Ráth Károly–Véghelyi Dezső.) I–VIII. k. Győr–Bp., 1865–1891. (a továbbiakban: HO) I, 380–393., Nr. 247.

Zsigmond uralkodása alatt, az 1430-as években mutatható ki. Forrásaink a hozzánk került családfőt Murád bégnek²⁷, feleségét Ágnesnek nevezik. Fiaik közül Daud Cselebi 1456-ban már biztosan nem élt²⁸, Orkhán pedig 1488 és 1495 között halt meg²⁹, mert nővére, Katalin (aki az említett tárnokmesteri végítéletben *Katherina Chazar*-ként szerepel) végrendeletében még élőként említik („Orchan beeg filio prefati condam Morath beeg imperatoris thurcorum de domo prescripta Othmanorum imperatoris turcorum”), de a szultáni család (egyik) pesti házával kapcsolatos per tárnokmesteri végítéletében már néhaiként szerepel. Előbbi fiú aktívan részt vett a magyar politikában Albert, I. Ulászló és Hunyadi János idején, mint török trónkövetelő, ott volt Hunyadi Jánossal együtt a rigómezei csatában, 1451-ben pedig az Oszmán Birodalomba ment, hogy kísérletet tegyen a trón megszerzésére, de végül visszatért Magyarországra.³⁰ Zsigmond jóvoltából birtokokkal is rendelkezett: 1433-ban a kezén volt a Csanád megyei Kunszóllós és Szenteltegyház. Kunszóllóst (*totalem possessionem suam Zewlews*) egyébként 1451-ben Szilágyi Mihály vásárolja meg Harkácsi László macsói vicebántól.³¹ Wertner Mór szerint Daud Cselebi fia azon Bajezid (*Baxat imperator Turchorum*), aki az 1460-as és 1470-es években bukkan fel magyar és osztrák forrásokban.³²

Dél-erdélyi és Pozsega megyei török betörések az 1420-as években

A török hadjáratra – Mátyás elmondására hagyatkozva – az 1420-as években kerülhetett sor. Az 1420-as évek elején erdélyi betörésekkel kell számolnunk, de aztán ezek egészen 1432-ig elmaradtak, viszont a déli határokon rendre előfordultak kisebb portyák, fosztogatások, pusztítások.³³

Milleker Bódog szerint ugyanis – bár írásos adatunk nincsen rá – 1421–1427 között is voltak délvidéki török betörések. Erre abból következtet, hogy egyes 1421-ben még faluként említett települések elnéptelenedtek, és 1427-ben már pusztaként szerepeltek.³⁴

²⁷ „Murath Ceci imperatoris thurcorum” (Pesti György és neje, valamint Pesti Imre özvegye pesti házukat Murád török szultán lányának ötven aranyforintért eladják, Óbuda, 1459. augusztus 8.): HO I. 357–358., Nr. 232., „Morath beeg imperatoris thurcorum de domo Othmanorum” (Nagyrévi András pesti plébános biznyságlevele Nagy Jánosné végrendelezéséről, Pest, 1488. november 26.): HO I., 375–376., Nr. 244.

²⁸ „condam illustris David Chalopya imperatoris Thurcorum” (V. László király Török Pálnak hű szolgálataiért egy pesti házat adományoz, Buda, 1456. május 4.): HO I. 353–355., Nr. 230.

²⁹ *Werter M.*: i. m. 31.

³⁰ *Werter M.*: i. m. 31–32.; *Elekes L.*: Hunyadi 377.

³¹ *Csánki D.*: i. m. I. k. 704.; *Borovszky Samu*: Csanád vármegye története 1715-ig. I. A vármegye általános története. Bp., 1896. 125.; *Borovszky Samu*: Csanád vármegye története 1715-ig. I. A vármegye részletes története. Bp., 1897. 320., 576.; *Fraknoi V.*: Szilágyi i. m. 21.

³² *Werter M.*: i. m. 31–33.

³³ *Rázsó Gyula*: A magyar feudális hadsereg fénykora. In: Magyarország hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig. (Szerk. Borus József.) Bp., 1985. 90., 93.

³⁴ *Milleker B.*: i. m. 24.

A szlavóniai Pozsega megye is sokat szenvedett a töröktől: 1422-ben már a Száva folyó és Bród vidékén terjedelmes árokra van adatunk, amely árkot a lakosság menedékkül ásott.³⁵

Az évtized kezdetén, 1420-ban több török támadás is érte Dél-Erdélyt. Szeptember 20-án egy török sereg az ellenállásba bocsátkozó Csáki Miklós vajda seregét Hátszegnél legyőzte, két nappal később pedig Szászváros városát is elpusztította. Hunyad vármegye és a nyugati szász területek számos lakosát fogságba hurcolták. A török had a Vaskapu szorosnál tört be Erdélybe, és a Bánát felé távozott. Csáki Miklós Hátszeg melletti küzdelmét több korabeli forrás is megemlíti.³⁶

Az 1430-as évekig tudomásunk szerint Hunyad vármegyét nem érte újabb török támadás, csak az általunk vizsgált időszakon kívül. Így Mátyás nagyanyjának nővérét, ha Erdélyből hurcolták el, legvalószínűbben 1420 őszén ejthették fogságba a pusztító török hadak.

Az ismert tények és az előbb ismertetett feltételezések alapján kirajzolódó kép korántsem tűnik fikciónak.

Ami biztosnak tűnik: Mátyás királynak II. Mehmed szultán másodnagybátyja, II. Bajazid szultán és Dzsem herceg pedig másod-unokatestvérei voltak.

Amit feltételezhetünk: A közös ős a fentiek alapján a tehető hátszegi, elmagyarosodó román nemes, Barancskai György lehetett, akinek leányai közül – feltételezésünk szerint – az egyik Hunyadi János, a másik pedig II. Mehmed szultán édesanyja lett. Utóbbi leány legkésőbb 1431 júliusában már a szultáni háremben volt. Elrablására azonban minden valószínűség szerint 1420-ban kerülhetett sor, amikor is a törökök Hátszegnél legyőzték Csáki Miklós erdélyi vajda seregét, majd azt követően sokakat fogságba ejtettek és elhurcoltak. Mindezt, persze, kétséget kizáróan bizonyítani nem tudjuk, de talán többnek tekinthetjük pusztá hipotézisnél...

³⁵ Csánki D.: i. m. II. k. 385.

³⁶ Gusztáv Gündisch: Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 2 (1937) 397–398. Gustav Gündisch szerint ennek a betörésnek az emléke nem szerepel sem a magyar, sem a román történetírásban, ugyanakkor például Szilágyi Sándor erdélyi történetében olvashatunk róla (*Szilágyi Sándor: Erdélyország története tekintettel művelődésére*. I. k. Pest, 1866. 154. [Reprint 2012]). Gündisch nyomán a három kötetes Erdély története is megemlíti a Hátszeg melletti magyar vereséget, és az azt követő pusztítást, illetve a lakosság jelentős részének elhurcolását: *Makkai László: Erdély a középkori Magyar Királyságban (896–1526)*. In: Erdély története. I. k. A kezdetektől 1606-ig. (Főszerk. Köpeczi Béla) Bp., 1986. 352.